

Ozsvárt Barbara – Vincze Beatrix

AZ ELSŐSEGÉLYNYÚJTÁS KIALAKULÁSA, HELYE ÉS SZEREPE A HAZAI ÉS A NEMZETKÖZI OKTATÁSÁNAK TÖRTÉNETÉBEN

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy bemutassa hogyan lett a kezdeti empirikus segélynyújtásból a 21. századra evidenciákon alapuló, laikusok által végezhető egészségügyi tevékenység, amit bárkinek alkalmaznia kell, saját tudásának megfelelően embertársa életének megmentése érdekében. Az elsősegélynyújtás mindenkinek feladata és mindenkinek kötelessége, ma a tananyag része. A segélynyújtást az végzi, aki a bajba jutotthoz, a rászorulóhoz közel van, véletlen- és alkalmoszerű tevékenység, melynek célja a beteg vagy sérült állapotromlásának további megakadályozása, amíg a szaksegítség a helyszínre nem ér. A kutatás egy olyan élménypedagógiai elemekre épülő elsősegélynyújtó komplex oktatóprogram elméleti alapjait és történelmi előzményeit vázolja fel, amely az általános iskolák hetedik osztályában kerül bevezetésre. A program eredményessége azon a feltételezésen alapul, hogy a hagyományos szimulációs gyakorlattal szemben az oktatásban részesülők az újjáélesztés eredményességét azonnal komputeres visszajelző segítségével láthatják.

A tanulmány arra vállalkozik, hogy bemutassa, miként fejlődött az ókortól napjainkig az elsősegélynyújtás tevékenysége. Az önkéntes, az egyházi, az állami segélynyújtás az orvostudomány fejlődésének köszönhetően jelentős változásokon esett át. A folyamatban döntő fordulatot hozott a növekvő állami szerepvállalás az elsősegélynyújtás oktatásában és törvényi szabályozásában.

Az elsősegélynyújtás elméleti kereteinek áttekintése összehasonlító pedagógiai elemzésével a kidolgozott új program elméleti alapjait kívánja megalapozni, és egyben ráirányítani a figyelmet hétköznapi élet fontos részét képező elsősegélynyújtás oktatásban játszott szerepére.

Kulcsszavak: mentéstörténet; elsősegélynyújtás; segélynyújtásra nevelés-oktatás

Bevezetés

Az elsősegélynyújtásnak több definíciója ismert (Gábor, 1972; Lee et al., 2003; Hornyák, 2004; Almási, 2007), de lényegében a szerzők tartalmilag ugyanazt értik alatta: a balesetet, sérülést elszenvedett bajbajutott megmentését, fájdalmának, szenvedésének enyhítését. Betegség vagy sérülés esetén, fontos a felismerés és az időben megkezdett ellátás, mivel az idő előre haladtával a túlélési esély csökken, az egészségkárosodás mértéke nő. A sérülések nagy része pillanatok alatt keletkezik, illetve az akut betegségek hirtelen alakulnak ki, ezért szinte lehetetlen, hogy a szaksegítség azonnal a helyszínen legyen, ezért meghatározó szerep jut az első észlelőnek. Az önzetlen segíteni akarás, talán az ember egyik legősibb késztetése. A téma relevanciáját indokolja, hogy az emberi élet védelme összetett és komplex folyamat, amely az orvostudomány és a pedagógia metszéspontjában jelentős kihívásokat és feladatokat állít az iskolai nevelési és oktatási folyamat elé.

Túlmutat a biológia tantárgy keretein belül elsajátítandó ismereteken, hangsúlyozza az egyéni önkéntesség és a felelősség fontosságát. Ebből a készletéből alakult ki a mai elsősegélynyújtás, amely mára kompetenciák ismeretéhez kötött és az iskolarendszerben történő oktatása is megvalósul. Az alábbi rövid áttekintésben bemutatásra kerül: a) a nemzetközi és a hazai elsősegélynyújtás fontosabb történeti fordulópontjai; b) az elsősegélynyújtás oktatásba történő integrálásának útja és törvényes háttere, oktatásának főbb történelmi korszakai.

Az elsősegélynyújtás kezdetei

Fennmaradt régészeti leletek bizonyítják a segélynyújtás korai, kezdetleges, de hatékony módszereinek folyamatos fejlődését, mely fejlődést még napjainkban sem tekinthetjük befejezettnek (Elsősegély mindenkinek, n.d.).

Eleinte az ember kiszolgáltatott volt a természettel szemben, lassanként barátkozott meg a környezetével. Felfedezte, hogy a betegségek egyes növények, hideg vagy a meleg hatására enyhülnek, gyógyulnak, idővel tudatosan kereste a gyógyítás lehetőségeit.

Már az ősi leletek is bizonyítják, hogy az ember segített sérült társain, kezdetben ösztönösen, majd a szerzett tapasztalatok, kialakult rítusok, hagyományok alapján, későbbiekben az egyre pontosabbá váló szakmai tudásuk segítségével. Számos ránk maradt emlék foglalkozik a segítségnyújtással, ilyen pl. II. Ramszesz fáraó sírja, ahol olyan jelenetet ábrázolnak, amikor vízből mentés zajlik, egy Kr. e. 500-ból származó görög kerámián pedig Akhilleusz a sérült Patroklosz sebét köti be (Hornyak, 2004).

A segítségnyújtás történetében mérföldkövet jelentett a kolostori medicina elterjedése.

A kolostor lakói már szervezettebb formában végezték a bajbajutottak megsegítését, mint elődeik. A keresztes hadjáratok miatt sok volt a sérült ebben az időben, ezért a rend lovagokat képzett a harctéri sérültek ellátására (Pápai, 2011). Korszakot nyitott a mentés történetében a segélynyújtást erkölcsi kötelességgé tevő szamaritánus eszme, amely a kereszténységgel együtt terjedt el. A segélynyújtással többé-kevésbé szervezeten foglalkozó lovag- és szerzetesrendek közül a Bernát-hegyi templomosok kifejezetten életmentő jellegű munkája volt a legjelentősebb (Hornyak, 2011).

A középkor vége felé a segítségnyújtás erkölcsi indítéka nagy részben elenyészett, azonban egyéb érdekek a szervezett mentés szükségességét sürgették. A 18. században igény mutatkozott a szervezett mentésre és az elsősegélynyújtás elterjesztésére. 1767-ben Hollandiában alakult meg a Maatschappij tot Redding van Drenkelingen elnevezésű egyesület, mely jutalmazta a sikeres mentési kísérleteket és szervezetté tette a mentést elsősorban Amszterdam városában. Ezt a szerveződést főként fiatalok alkották és szorgalmazták az általuk megszerzett tudás átadását. Ennek hatására kezdték el később a mentőegyesületeket szervezni (Felkai, 1979).

Az 1859-es év a francia-olasz-osztrák háború éve volt, mely több ezer katona életét követelte. Az áldozatok többsége nem jutott időben elsősegélyhez, ellátatlanul maradtak a harctéren. A solferinói ütközet kapcsán a hasonló károk elkerülése végett Henry Dunant (1928-1910) békeidőben önkéntesek képzését vezette be, aminek következtében a kato-

nák többsége időben, megfelelő ellátásban részesült a csatamezőn, ezzel jelentősen csökkentve az emberi veszteséget (Pápai, 2011). 1865-ben Henry Dunant vezetésével megalakult a Vöröskereszt Egyesületek Ligája, mely a későbbi Vöröskereszt elődje volt. Meghatározták az elsősegélynyújtás fogalmát, célját és a legfontosabb teendőket rögzítették, több nyelvre is lefordították, mindenkor követve a „Ne árts” elvet (Campbell, 2012).

1888-ban az Egyesült Királyságban, Londonban Viktória Királynő alapító okiratot adományozott a Szent János rendnek, akik mentőegyesületet alapítottak. Ez a mai St. John's Ambulance elődjének tekinthető szerveződés, amiről azért fontos beszélni, mert jelenleg a világ vezető szervezete, mely elsősegélynyújtással foglalkozik (Durrant, 1948; Szegedy-Maszák, 2014). Dominique Jean Larrey (1766-1842) Napóleon harctéri fősebésze megalakította a ma is helytálló betegosztályozási (triage) prioritási sorrendet, a sérültek osztályozására. A katonaorvosok ezt az elvet alkalmazták a tömeges sérülések ellátásakor, melynek célja, hogy legjobb kimenetelt biztosítsa a legtöbb rászorulóknak, a legkevesebb befektetéssel és veszélyeztetéssel (Tóth, 2007).

A 18. században Nagy-Britanniában az ipari forradalom kibontakozása miatt jelentős fejlődés volt megfigyelhető a textilipar, vaskohászat és a szénbányászat területén. Ez maga után vonta a munkavégzés közbeni balesetek számának nagymértékű emelkedését. 1881-ben Londonban megrendezett higiéniai kongresszuson a magyar származású Kresz Géza (1846-1901) is jelen volt, ahol az angol Johanniták képzett elsősegélynyújtó csapata gyakorlati bemutatót tartott az elsősegély és mentés szervezéséről. Ez olyan nagy hatással volt a fiatal orvosra, hogy elhatározta Magyarországon is megvalósítja a látottakat. Célkitűzése volt, hogy felkeltse a figyelmet az elsősegélynyújtás fontosságára, az oktatás terjesztésére, valamint javasolta, hogy a segélynyújtást végzők orvosok vagy felügyelet alatt dolgozó hivatásos tűzoltók és nővérek legyenek. A kongresszuson résztvevők számára egyértelművé vált, hogy a sérülés, baleset bekövetkeztének időpontja és a szaksegély megérkezése közt eltelt időtartam lényeges a további gyógyulás kimenetele szempontjából. Ezért kell hangsúlyozni a laikusok szerepét az elsősegély elsajátításában (Vida, 1996).

Szervezett elsősegélynyújtás Magyarországon

Magyarországon az első írásos dokumentumok az elsősegélynyújtással kapcsolatban a 18. században születtek. 1769-ben Mária Terézia udvari orvosa Gerhardt van Swieten (1700-1772) 12 pontból álló rendeletet adott ki a vízbefúttak helyszíni ellátásáról, ami egyaránt szólt szakembereknek és laikusoknak (Pápai, 2011). A rendelet 2. pontjában utalást találunk arra, hogy a helyszínen megkezdett azonnali lélegeztetést milyen fontosnak tartották: „a vízből kimentettnek a ruháit le kell húzni, testét meg kell szárítani és száraz ruhákkal, takarókkal, vagy pokrócokkal betakarni: orrnyílásait befogni és szájába erősen és kitartóan levegőt kell fújtatni,„ (Cselko, 1987, p. 8). Ezt később újabb kiadványok követték. I. Ferenc 1792-ben rendelkezett a megfagyottak ellátásáról. Az 1799-ben kiadott regulája - mely elsősorban laikusoknak íródott, rámutatott, hogyan segítsenek az emberek a baleset kapcsán megsérült vagy rosszul lett társaikon. Ez a két kiadvány egyaránt pozitívan hatott a fiatalok és az idősebbek elsősegélynyújtás oktatására is (Pápai, 2011).

Ezeket a törvényeket szakkönyvek sora követte, az elsősegélynyújtás tudományos irodalma nemcsak orvosi körökben örvendett népszerűségnek, hanem a laikus olvasóközönség köreiből is széles olvasótáborra talált. Schosulan Mihály János (1743-1795) a bécsi orvosi kar dékánja, 1786-ban írt elsőként a témáról. „*A' falusi embereknek irtt oktatás...*” című könyvében, laikusok részére írta le az alapvető eljárásokat, melyek ismeretében segíteni tudnak rosszul lett, elájult, megfulladt vagy megfagyott embertársaikon (Schosulan, 1786). Ebben a korszakban számos további, a kor orvos kiválóságai által írott szakmunka jelent meg, mint a *Borbélyi Tanítások* (Rácz, 1794), *Egészséget tárgyazó katechismus* (Kiss, 1794), *Szükségben való és segedelemtábla a vízbe fúlt, megfagyott, felakasztatott emberekre és a holtan születni látszott kisdedekre nézve* (Kováts, 1798), *Tetszhóltak felélesztéséről szóló tanítás* (Flór, 1835), *A hirtelen halál veszedelmében való segedelem* (Kováts, 1820), *Tetszhalál, megégetés és egyéb rögtöni életveszélyekről mentőszereikkel együtt* (Bene, 1843), és az *Életmentés szabályai* (1867), amit Arányi Lajos publikált Flór kutatásait folytatva (Debródi, 2012). A 19. század második felétől a témával kapcsolatos szakirodalom tovább bővült. Az elsősegélynyújtás ügyében törvényi szabályozás született 1876-ban, melynek Segélynyújtás balesetek alkalmával c. paragrafusai iránymutatást adtak a mentés megszervezésének és az elsősegélynyújtás oktatásnak. A mentőintézmények alapításának törvényi kötelezettségét szabályozták: „A hatóság intézkedik, hogy népesebb városokban mentőintézetek állíttassanak, melyek a szükséges mentőeszközökkel és gyógyszerekkel ellátandók...” (1876. évi XIV. tc. 41. paragrafus). Ennek ellenére egyetlen városban sem állítottak fel mentőintézményt, így a közterületen, lakáson és üzemből történt rosszullétek és balesetek ellátása továbbra is megoldatlan maradt. A mentés feladata a mentőintézmények felállításáig a rendőrség hatáskörébe került (Vida, 1996). A magyar elsősegélynyújtás úttörőjeként tartjuk számon Flór Ferencet (1809-1971), aki 1835-ben adta ki a *Tetszhóltak Felélesztéséről szóló Tanítás* című könyvét. Ebben a könyvben Flór messze megelőzi korát, szakszerűen ír az újraélesztés lépéseiről, az átjárható légút megteremtésének fontosságáról, a befűvésos lélegeztetésről és a mellkas „nyomogatásáról”. A tudományos értekezésein kívül követeli Magyarországon is a mentőegyesületek felállítását (Flór, 1935). Arányi Lajos (1812-1887) patológus volt, aki mindenki számára elérhető, rendszeresen megjelenő folyóirataiban (pl. *Az ország tükre*) ismertette az első ellátás teendőit, sőt még felolvasást is tartott az érdeklődők számára e témában. *Az életmentés szabályai* című könyvében rendszerezte a segélynyújtás témaköreit (Vida, 1996). 1876-ban a közegészségügyi törvény V. fejezete szabályozta a laikusok elsősegélynyújtás oktatását és a mentésügy szervezését a Segélynyújtás balesetek alkalmával címmel (Debródi, 2012).

Trefort Ágoston (1817–1888) 1872 és 1888 között vallás- és közoktatásügyi miniszterként a közoktatás minden ágát fejlesztette, többek között az ipari szakoktatást és a tanítóképzést. Népiskolák százai és egyetemek épültek munkássága alatt.

A lányok oktatására különösen nagy gondot fordított, célja volt, hogy a fiúkéval azonos szintű tudás birtokába juthassanak. A lányiskolákban és az elemi iskolákban ezekben az években kötelező volt az elsősegélynyújtás oktatása (Barsi, 1991).

Az 1876-os egészségügyi kerettörvény XIV. számú törvénycikk 39. paragrafusa kimondja, hogy „Rögtöni balesetek ...alkalmával a segélynyújtás mindenkinek, ki ahhoz tettel vagy tanáccsal járulni képes, kötelességében áll.” Kresz Géza 1885-ben tanulmányt jelentetett meg „*Első segély rögtöni balesetknél az orvos megérkezéséig*” címmel, melyben az orvostársadalomnak próbálta elmagyarázni, hogy a laikus elsősegélynyújtás oktatás mennyire hasznos és nem jár káros következménnyel az orvosok praxisára (Felkai, 1979). Vezetésével 1887. május 10-én létrejött a Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület (BÖME). Az egyesület fő célja az elsősegélynyújtás tömegoktatása, a mentőfeladatok és az elsősegély nyújtása balesetek, árvíz, háború esetén, a rendőrség és a hatóság támogatásával. Az ellátást orvosok és szakképzett medikusok végezték, ellentétben más európai mentőegyesületekkel, ahol elsősorban civilek, önkéntesek segítették a mentést. Az egyesület amellett, hogy kiemelkedő munkát végzett a mentés megszervezésében és irányításában, nagy gondot fordított az egészségügy tömegoktatására. Egyre szélesebb körben kezdték meg a lakosság oktatását elsősorban a csendőrök, tűzoltók, rendőrök, sport és uszodamesterek, tornaegyletek, házmeesterk, a közlekedési vállalatok alkalmazottainak és a közigazgatási tanfolyamok hallgatóinak részére, akik sikeres vizsga után bizonyítványt kaptak (Debródi, 2012).

Ezen kívül vidékre is elutaztak az egyesület orvosai, ipari üzemekben, intézményekben is oktattak. A BÖME megalakulásával szinte egy időben elkezdődött az önkéntes egészségügyi szolgálat megszervezése. 1879-ben megalakult a Magyar Országos Segélyező Nőegylet, mely elismerésre méltó munkát végzett a Vöröskereszt eszméinek terjesztésében, illetve kezdeményezésükre bontakozott ki hazánkban az önkéntes és hivatásos ápolónőképzés (Debródi, 2012). A Nőegylet vezetői részt vettek a Magyar Vöröskereszt megalapításában. A szervezet hivatalosan 1881-ben alakult meg, és az elmúlt 141 évben megszakítás nélkül működik Magyarországon. Ma a Magyar Vöröskereszt egyik legalapvetőbb tevékenysége az elsősegélynyújtás elméleti és gyakorlati lépéseinek oktatása. Kresz Géza nagy jelentőséget tulajdonított a mentésre kivonuló állomány szakmai felkészítésének és képzésének (Debródi, 2012). A tanítás nem egységes elvek szerint történt, ezért gyakran ellentmondás alakult ki az ellátások során. Ez alól kivételt képeztek a mentők, mert ők azonos szempontok alapján oktatták a tananyagot hallgatóiknak (Debródi, 2012). Dr. Orovecz Béla (az Országos Mentőszolgálat első főigazgatója) negatív véleményét nyilvánította ki az elsősegélynyújtás oktatásban kialakult ellentétes nézetek miatt és elsőként javasolta a három lépcsős oktatás bevezetését alap, közép és felsőfokon. Az alapfok a laikusok, a középfok azok számára válna hasznossá, akik foglalkozásuknál fogva gyakrabban találkozhatnak baleseti sérüléssel, míg a felsőfok, az orvostanhallgatók és medikusok részére (Orovecz, 1949).

A Magyar Vöröskereszt országos tanácskozást hívott össze Salgótarjánban, ahol kidolgozták az elsősegélynyújtás oktatásának egységes rendszerét, nagy feladatot vállalva az elsősegély tanfolyamok elindításában és kivitelezésében. Az oktatás rendszere négyfokozatú (elemi, alap, közép és felsőfokú) tanulási lehetőséget biztosított az állampolgárok részére. Fontosnak tartotta, hogy minél többen rendelkezzenek azzal a magabiztos tudással, melynek segítségével időben megkezdődhetett a bajbajutottak ellátása (Hantos, 1981).

Hazánkban a mentőszolgálat a mentőegyesületek megalakulása óta alapvetőnek tartja a társadalmi laikus elsősegélynyújtást. Számos korabeli közlemény, tanulmány részletezi az elsősegélynyújtás helyét, a betegellátásban betöltött nélkülözhetetlen szerepét.

"Az életmentés és első segítségnyújtás ismereteinek népies oktatása és terjesztése nem pusztán humanitárius, hanem társadalmi kötelesség. A tapasztalás igazolja, hogy balesetkor szükséges első segítséget a laikus is tud nyújtani. Csak alkalmas módon kell kioktatni azokra a szükséges ismeretekre és eljárásokra, amelyek az első segítségnyújtás szempontjából okvetlen megkívántatnak" (Virosztek, 1908, p. 67.) . Már ekkor hangsúlyos volt, hogy képzett oktató és megfelelő szintű oktatás szükséges ahhoz, hogy ezeket az ismereteket megfelelően elsajátíthassák az emberek. "...e népies oktatások tehát kellő szakavatottságot, gyakorlottságot kívánnak, úgy az előadandók helyes megválasztása, mint az előadási modorra nézve. Tudni kell, hogy mit tanítsunk és miképpen tanítsuk azt. Ezért is célszerű, ha a kiképzés, illetve tanítás bizonyos rendszerben történik, mely magában foglalja az előadandó anyagot, annak helyes beosztását és tanítási módját" (Virosztek, 1908, p. 68.). 1926-ban megalakult a Vármegyék és Városok Országos Mentő Egyesülete (VVOME). Innentől kezdve egységesen történt az országban a mentésszervezés. 1948-ban állami kézbe került az intézmény és megalakult az Országos Mentőszolgálat (OMSZ), így egész országot átkaroló mentőhálózat született, amely a mai napig ezen a néven működik (Deb-ródi, 2012).

Az elsősegélynyújtás oktatásának történeti áttekintése

A gyermekkorban elkezdett segélynyújtás oktatásának egyik legrégebbi írásos emléke Kr.e. 450-ból származik, ami Herakleidész orvos nevéhez fűződik (Hornyák, 2004; 2011). Ő már gyermekkorában bevezette fiát, Hippokratészt az orvostudomány, és a másik emberen való segítség rejtelseibe. Hippokratész később vándor orvosként szerzett gyakorlatot és tapasztalatot, majd szülőföldjén megalapította saját, befolyásos orvosi iskoláját, ahol elindult a fiatalok tanítása. A római-hellén kultúrában Hérophiloszt és Erasizisztratoszt fiatal tanítványaik nem csak kiváló kutatóknak és tanítóknak tartották, hanem nagy gyakorlattal rendelkező gyógyítóknak is. Kr.e. 200 körüli írások szerint Hérophilosz már a 7 éves gyerekeket az emberi test ismeretére, valamint a sebzések ellátására tanította (Elsősegély mindenkinek, n.d.).

A 18. században Claudius Noortwyk felismerte az elsősegélynyújtás oktatásának fontosságát, ezért az ő vezetése alatt Amszterdamban 1767-ben megalakult az első ifjakkól álló önkéntes szervezet a vízbefúltak megmentésére. Tapasztalataikat feljegyezték, majd ezekből a jegyzetekből tanították az őket követő fiatal önkénteseket (Hornyák, 2011). Az elsősegélynyújtás oktatásában fontos eseménynek tekinthető az 1773-ban a Johanniták által Londonban alapított mentőegyesület. A St. John Ambulance a világ, vezető elsősegély szervezete, akik több embert tanítanak elsősegélynyújtásra, mint bármely más szervezet a világon. A St. John elsősegély oktatása főleg a fiatal korosztályt célozza. Céljuk, hogy megtanítsák a fiatalokat az alapszintű elsősegélynyújtásra, ezzel csökkentve azokat a haláleseteket, melyek könnyen megelőzhetőek lennének, ha a sérültek és a betegek hamar részesülnének segítségnyújtásban. Átlagosan évi 600 000 gyermeket tanítanak mintegy 17 000 tanfolyam keretében (Szegedy-Maszák, 2014).

Az elsősegélynyújtás ügyében 1876. évi XIV törvénycikk a közegészségügy rendezéséről című leiratban törvényi szabályozás született, melynek V. fejezetében a Segélynyújtás balesetek alkalmával c. paragrafusai részletes leírását adták a megszervezendő mentésnek, valamint az elsősegélynyújtás oktatásnak (Debródi, 2012).

Fontos kiemelni, hogy a reformpedagógia mozgalom képviselői jelentős hangsúlyt fektettek az elsősegélynyújtási alapismeretek élményalapú népszerűsítésének. Az egész világon jól ismert cserkészmozgalom mellett, a kevésbé ismert Kurt Hahn (1886–1974) a Salemi Iskolában (1919), a skóciai Gordonstoun-ban (1934) megvalósított reformprogramja révén a tapasztalati tanulás jeles képviselője volt. Hahn a belső motiváció felkeltésével kívánta az elveszett szenvedélyt visszahozni a fiatalok életébe. Hahn fontosnak tartotta a szervezési készség, igazságosság, képzelőerő, lelkiismeretesség, a mindennapi feladatok ellátása mellett a kihívásokat is (Hahn, 1930 idézi Knoll, 1998, p. 17; Vincze, 2020). A szervezett expedíciók mellett a kötelező mentőszolgálati tevékenységben látta ezen kompetenciák fejlesztésének lehetőségét. A diákok három terület közül választhattak: parti-, hegyi mentőszolgálat vagy tűzoltósági bevetéseken is részt kellett venniük. Hahn célja az volt, hogy a fiatalok képesek legyenek embertársaik megsegítésére nem csak tudásuk, de belső motiváltságuk alapján is. 1941-ben nyitották meg az első Outward Bound iskolát Walesben, amely a tengeri mentést állította középpontba. Mintájára hasonló intézmények létesültek Görögországban és az Amerikai Egyesült Államokban is (Szabó, 2006; Hattie et al., 1997).

Hazánkban, ahogyan Európa legtöbb országában az egészségügyi nevelés jelentősen összefüggött az iskolaorvosi ellátással, amelyet az 1880-as évek végétől tettek fokozatosan kötelezővé. Jelentős eredményt hozott, amikor 1925-ben az egészségtan a népiskolákban kötelező tantárggyá vált. A 2. világháborút követő időszakban az egészségügyi felvilágosító munkát népnevelési feladatnak tekintették, amelyben az iskolaorvos támogatói a szülők, a nevelők mellett a társadalmi szervezetek, így a Vöröskereszt és a KISZ. Az 1970-es évektől jelentősen differenciálták a feladatokat és egyre nagyobb hangsúlyt kapott az egészséges életmódra nevelés és a prevenció (Karácsony, 2018).

1974 októberében került megrendezésre Magyarországon az Országos Elsősegélynyújtó Tanácskozás Salgótarjában. A tanácskozás tisztázta az addig vitatott lényeges szakmai tényezőket, feltárta a korábbi egyszintű, változó tematikájú és időtartamú elsősegélynyújtás oktatás hiányosságait. Javaslat készült az oktatás formájának és tartalmának korszerűsítésére. Ennek alapján került sor az elsősegélynyújtó képzés egységes rendszerének kialakítására. A salgótarjáni tanácskozás után lényegesen szélesebb körűvé vált az elsősegélynyújtás oktatása. A kiadott tematikák és tankönyvek felhasználásával rendszeressé vált az elsősegélynyújtói tanfolyamok szervezése. 1980-ban megjelent az Egészségügyi Minisztérium állásfoglalása a társadalmi elsősegélynyújtás oktatásáról, amely megerősítette, hogy: "A társadalmi elsősegélynyújtás oktatását elemi, alap- és középfokú szinteknek megfelelően kell megszervezni. Az egyes szinteknek megfelelő oktatási tematikát a Magyar Vöröskereszt Országos Vezetősége adja ki." (Bencze & Bóné, 1985, p. 147).

Lendvai Rezső 1992-ben óvodások körében pszichológiai vizsgálatokat végzett baleseti képekkel, Praktoplast imitációs felszereléssel és imitált kimentési gyakorlattal. A

baleseti képek kapcsán felmerült kérdések a következőkre irányultak: A baleset észlelésénél a jelenlévők több, mint fele elindult a bajba jutottak felé. Azok néhányan, akik távol maradtak az eseménytől, később mégis odamentek. Rájöttek rejtett sérülésekre, kötelességet helyeztek fel és a fektetési módokat jól alkalmazták. Feszültség vagy veszekedés az elsősegélynyújtók között nem volt, összhangban dolgoztak. Felnőtteket értesítettek a történetekről. A sérülteket a sebesültek gyűjtőhelyére szállították, ahol egymással versenyeztek, hogy ki tud jobban a betegek kedvében járni. Élményeikről szívesen meséltek, mert tetszett nekik a feladat (Lendvai, 1992). A középiskolai évek igen nagymértékben befolyásolják a személyiség fejlődését, így a segítségnyújtáshoz való viszonyulást. Ezt segíti elő a számtalan, középiskolásoknak rendezett elsősegély verseny is, melyen mindig szép számmal vesznek részt a tanulók. Az IFELORE (Ifjúsági Elsősegélynyújtók Országos Egyesülete) szervezet tagjai laikus elsősegély ügyeletet is vállalnak rendezvényeken vagy strandokon, hasonlóan a Magyar Vöröskereszt, Balatoni Elsősegélynyújtó Szolgálat (BESZ) tevékenységeihez (Siklós, 2006).

Az elsősegélynyújtás oktatásának törvényi szabályozása Magyarországon napjainkban

1995 óta jogszabály rendelkezik az elsősegélynyújtás tantervbe illesztéséről, a 8. osztályos Biológia (A leggyakoribb mozgásszervi elváltozások, sérülések megelőzésének módjai. A kisebb, vérzéssel járó sérülések ellátása.) és Háztartástan (Életmentés, elsősegély. A háztartási balesetek okai és megelőzésének módjai) tárgyak tanmenetében kapott helyet (130/1995. (X. 26.) Korm. Rendelet a Nemzeti alaptantervről). 2003-ban a 9-12. osztályok tanmenetében (Aktív és tudatos egészségvédelem, másokon való segítség) is rögzítésre került (243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról). Az Országgyűlés Egészségügyi Bizottságának 8/2006-2010. (2008. IV. 2.) számú állásfoglalása a témában tartalmazza, hogy az alap- és középfokú iskolai oktatásba rendszerszerűen épüljenek be az elsősegélynyújtási ismeretek, a közúti járművezetői jogosítvány megszerzésének az elsősegélynyújtás készségszintű elsajátítását biztosító tanfolyam is feltétele legyen (Jegyzőkönyv* az Országgyűlés Egészségügyi bizottságának..., n.d.). A rendvédelmi szervek tagjainak elsősegélynyújtási felkészítését javítani kell. Az új Nemzeti alaptanterv 2013-tól minden iskolában kötelezően bevezeti az elsősegélynyújtás oktatását. A tanterv szerint a 7. és 8. évfolyamokon az alapfokú ismereteket kell elsajátíttatni a diákokkal, ezek a bőrsérülések és ellátásuk, mozgássérülések (ficam, rándulás, törés) ellátása, mozgásszervi betegségek, vénás és artériás vérzés felismerése, fedő- és nyomókötés készítése. Ezen felül a balesetek elemzésével a közlekedési veszélyekre is fel kell hívni a figyelmüket. A gimnáziumok 9-12. évfolyama számára készített kerettanterv szerint a diákoknak a következő ismereteket kell elsajátítaniuk: A szív- és érrendszeri betegségek kockázatainak felismerése, a megelőzést lehetővé tevő életmód-elemek iránti igény felkeltése, erősítése, pozitív attitűdök kialakítása; Elsősegélynyújtásban és újraélesztésben alapszintű gyakorlottság elérése; A leggyakoribb szív- és érrendszeri betegségek tünetei, kialakulásának okai; Kockázatot jelentő élettani jellemzők; Az érrendszer állapota és az életmód közötti összefüggés; Vérzéstípusok és ellátásuk;

A fertőtlenítés fontossága; A szívinfarktus előjelei, teendők a felismerés esetén; Az alapvető újraélesztési protokoll (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet, 2013).

Hazánkban, az egészségügyi szakképzések terén sem született még meg a megfelelő oktatási terv, bár számos módszerrel próbálkoztak már. A diákok képzési formától függetlenül az elsősegélynyújtás vagy az oxiológia tárgyon belül részesülnek az alapszintű újraélesztés (BLS, Basic Life Support) oktatásban. Az OKJ képzésben a csecsemő és gyermekápoló 32 óra, az egészségügyi operátor 72 óra, az ápolási asszisztens 18 óra elsősegélynyújtást, az ápoló 36 óra oxiológiát tanul (Mészáros & Hornyák, 2005). Csak sejteni lehet, hogy az optimális BLS készség elsajátításra sem a rendelkezésre álló idő, sem a csoportlétszám nem alkalmas. Az egészségügyi főiskolákon átlagosan 10-30 órát fordítanak elsősegélynyújtás oktatására. A kevés idő mellett, a nagy létszám is problémát okoz a megfelelő oktatás kivitelezésében, illetve a BLS mellett, az elsősegélynyújtás egyéb témakörei is oktatásra kerülnek. Az orvosi egyetemeken a 1980-as évek közepe óta kötelező az első szemeszterben az elsősegélynyújtás oktatása. Összesen 15 óra keretében ismerik meg az alapszintű lépéseket, és kapnak nagyon felületes gyakorlati képzést. A VII. és a VIII. félévben oxiológia tárgy keretében tanulják az emelt szintű ellátást, elsősorban elméletben. Egyes helyeken választható tárgyként szerepel az újraélesztés (Mészáros & Hornyák, 2005).

Összefoglalás

Az elsősegélynyújtás mindenki feladata és kötelessége. Az végzi, aki a bajba jutotthoz közel van. Véletlen- és alkalmoszerű tevékenység, melynek célja a beteg vagy sérült állapotromlásának további megakadályozása, amíg a szaksegítség a helyszínre érkezik. Alapvető erkölcsi követelmény, hogy a bajbajutott embertársainkon segítsünk (Puskás, 2000). A segélynyújtás végzésének és oktatásának fontosságát számos nemzetközi szervezet elismerte és támogatja.

Az Európai Újraélesztési Társaság (ERC) 2015-ben tette közzé az első ajánlást az elsősegélynyújtás tudományáról és ebben az évben jelentek meg az első eljárásrendek az életmentéshez társuló laikusok által végezhető teendőkről, majd 2021-ben már egy oktatásmódszertani összefoglaló is megjelent (Zideman et al., 2015; 2021). Az Egészségügyi Világszervezet (WHO), a Vöröskereszt és Vörösfélföld Társaságok Nemzetközi Szövetsége (IFRC) – melynek tagja a Magyar Vöröskereszt – rendszeresen szerveznek alap-közép-haladó szintű elsősegélynyújtás képzéseket, hangsúlyozzák az oktatásban betöltött szerepét (Wilp & El Gehani, 2022). Az elsősegélynyújtás „baj” esetén válik szükségessé. Az oktatás feladata többek között, hogy a gyakorlati beavatkozásokhoz szükséges készségeket úgy sajátítsák el a résztvevők, hogy azt a tanteremből kilépve, a hétköznapi életben is hatékonyan merjék, és tudják is alkalmazni.

Irodalomjegyzék

- Almási, R. (2007). *Az életmentés alapjai*. AN-IN-TER Bt.
- Barsi, J. (1991). *Trefort Ágoston önéletrajza*. Kazinczy Ferenc Társaság, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár.
- Bencze, B., & Bóné, J. (1985). A társadalmi elsősegélynyújtás oktatásának és gyakorlásának tapasztalatai és időszzerű feladatai. *Magyar Mentésügy*, 5(4), 145- 154.

- Bene, F. (1843). *Tetszhalál, megétetés és egyéb rögtöni életveszélyekről mentőszereikkel együtt*. Eggenberger József és fiai.
- Campbell, S. (2012). Supporting mandatory first aid training in primary schools. *Nursing standard*, 27(6), 35-39.
- Cselko, L. (szerk.). (1987). *Jubileumi emlékkönyv a szervezett magyar mentés centenáriumán*. Országos Mentőszolgálat.
- Debrődi, G. (2012). *A magyarországi mentés történetének ismertetése*. Orvostörténeti olvasmánytár. <http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/> (2022.10.15.)
- Durrant, M. (1948). "St. John Ambulance Brigade". *American Journal of Nursing*, 48 (12) 763–765.
- Elsősegély mindenkinek. (n.d.) <http://elsosegely.hupont.hu/2/elsosegely-tortenete> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)
- Felkai, T. (1979). A mentés története. In B. Bencze (Ed.), *Oxyologia* (pp. 20-28). Medicina.
- Flór, F. (1835). *Tetszhoztak felélesztésökről szóló tanítás*. Esztergami K. Beimel József.
- Gábor, A. (1972). *Korszerű elsősegélynyújtás*. Medicina könyvkiadó
- Hahn, K. (1998). *Die Sieben Salemer Gesetze. Ansätze der Erlebnistherapie (1930)*. Reform mit Augenmaß. Ausgewählte Schriften eines Politikers und Pädagogen. Hrsg. von Michael Knoll (1998). Klett-Kotta.
- Hantos, J. (1981). *A Magyar Vöröskereszt 100 éve*. Akadémia.
- Hattie, J., Marsh, H. W., Neill, J. T., & Richards, G. E. (1997). Adventure education and Outward Bound: Out-of-class experiences that make a lasting difference. *Review of Educational Research*, 67, 43–87. <https://www.jstor.org/stable/1170619>
- Hornyák, I. (2004). *Elsősegélynyújtás*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar.
- Hornyák, I. (2011). *Elsősegélynyújtás*. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar.
- Jegyzőkönyv* az Országgyűlés Egészségügyi bizottságának 2008. december 8-án, hétfőn, 9 órakor a Képviselői Irodaház V. emelet 567. számú tanácstermében megtartott üléséről. EB-33/2008. (EB-90/2006-2010.) (n.d.). http://www.parlament.hu/documents/static/biz38/bizjkw38/EGB/0812081.htm#_Toc217617652 (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)
- Karácsony, I. (2018). Az intézményesült iskola-egészségügyi ellátás részvétele az iskolai egészséges életmódra nevelésben, a felvilágosítástól a teljes körű fejlesztésig. In Karlovitz, J. (Ed.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből* (pp143–152). International Resarch Institute.
- Kiss, J. (1974). *Egészséget tárgyazó katechizmus a' köz-népnek és az iskolába járó gyerekeknek számára, hogy tudhassák egészségüket betsúltni és őrizni*. Sziesz Klára.
- Kováts, M. (1820). A hirtelen halál veszedelmeiben való segedelem. Rozsnyó
- Kováts, M. (1798). *Szükségben való és segedelem tábla a vízbe fult, megfagyott és holtan születni látszott kisdedekre nézve*. Trattner Mátyás Nyomdája
- Kresz, G. (1885). *Első segély rögtöni balesetknél az orvos megérkezéséig*. Pesti Könyvnyomda.
- Lee, T., Newman, L., Crawford, R., Paterson, G., & Armstrong, V. J. (2003). *Sürgősségi ellátás otthon, munkahelyen, szabadidőben – mindenkinek*. Mérték Kiadó Kft.
- Lendvai, R. (1992). Elsősegélynyújtás-oktatás gyermekkorban. *Magyar Mentésügy*, 12(2-3)52-55.
- Mészáros, J., & Hornyák, I. (2005). Az újraélesztés oktatásának aktuális kérdései. *Nővér*, 18(6), 3-11.
- Orovecz, B. (1949). Az elsősegélynyújtás oktatásának kérdései. *Magyar Mentésügy*, 2(2), 67-70.
- Pápai, T. (2011). A harctéri elsősegélynyújtás helye a hadszíntéri ellátásban, és annak oktatás módszertani irányvonala. *Hadmérnök*, 6(4), 111-120.
- Puskás, T. (2000). Magyar Mentésügy. *Az oxyologia és az elsősegélynyújtás*, 20(4), 153-157.
- Rácz, S. (1794). *A borbélyi tanításoknak első darabja az anatómiáról, physiologiáról, pathológiáról, materia medicináról, chirurgiáról, és bábaságról, melyet ki-adott Pesten a' physiologiának rendes professora, a' királyi tudományok universitásának rectora*. Trattner Mátyás Nyomdája.
- Schosulan, M. J. (1786). *A' falusi embereknek irtt oktatás, melyből ki ki meg-tudhattya, miképen kellésék a' vízben holt, fel-akasztott, meg-fulladt, meg-fagyott, a' hévségben el-ájult, és a' menny-kötöl üttetett szerentsétlen felebaráttján segiteni, és mitől őrizkedjék leg inkább a' szabadito, hogy maga életének ne ártson*. Kurtzbek József Nyomdája
- Siklós, A. (2006). Az elsősegélynyújtás iránti hajlandóság és motiváció. *Nővér*, 19(4), 10-16.
- Szabó, G. (2006). *Az Outdoor módszer alkalmazásának lehetőségei a tanácsadásban*. Kalandterápiás beszámoló. ELTE PPK.
- Szegedy-Maszák, F. (2014, december 12.). Világelsők az elsősegély-oktatásban. https://elsosegely.hu/cikk.598.vilagelsok_az_elsosegely-oktatásban
- Tóth, Z. (2007). A betegosztályozás (triage) jelentősége és módszerei a sürgősségi betegellátásban. *A Magyar Resuscitatio Társaság Hivatalos Lapja*, 5(1), 9-19.
- Vida, M. (szerk.). (1996). Orvostörténeti Közlemények (149-157. köt). Medicina Könyvkiadó Vállalat.

- Vincze, B. (2020). Az élménypedagógia jelentősége és szerepe – különös tekintettel a reformpedagógiai elődökre. In Kovácsné Tóth, T. (Szerk.), *A tanítóképzés múltja, jelene V. – A tanárképzés múltja, jelene II.* ELTE PPK PPI-Szombathely, Savaria University Press. <https://mek.oszk.hu/20100/20105/20105.pdf>
- Virosztek, Gy. (1908). Az életmentés és első segítségnyújtás népies oktatása és annak szükségessége, *Mentők Lapja*, 5(5).
- Wilp, T., & El Gehani, I. (2022). First aid guidelines for fragile contexts (conflict, disaster and remote areas): Contextualization & Adaptation. *International Journal of First Aid Education*, 5 (1), 39-47.
- Zideman, D.A et al. (2015). First aid. IN European Resuscitation Council Guidelines for Resuscitation, Section 9. *Resuscitation*, 95, 278-287.
- Zideman, D. A., et al. (2021). European Resuscitation Council Guidelines 2021: First aid. *Resuscitation*, 161, 270–290.

Jogszabályok:

1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87600014.TV&targetdate=&printTitle=1876.+%C3%A9vi+XIV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)
- 130/1995. (X. 26.) Korm. Rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500130.KOR&txtreferer=A0300243.KOR> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)
- 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0300243.KOR&txtreferer=A1200110.KOR> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor> (Letöltés dátuma: 2022. október 15.)